

Inleiding

Ad van Denderen noemt de mensen die hij fotografeert 'moderne nomaden'. Hij maakte in dertien jaar ruim 20.000 foto's van mensen die huis en haard verlaten hebben, om in Europa een nieuw thuis te vinden. De foto's van Ad van Denderen vormen de basis van de lesmodules in het educatieve project. In de modules gaan leerlingen aan de slag met het fenomeen migratie. Wat houdt migratie in? Wat hopen immigranten te vinden in Europa? En, wat is het antwoord van Europa op de toenemende problemen die deze migratie met zich meebrengt?

Dit lesmateriaal is niet bedoeld om leerlingen een pasklare mening over migratie en migranten aan te reiken of om een 'juist' antwoord te geven op het migratievraagstuk waar Europa mee worstelt. Wel willen wij leerlingen kritisch over dit vraagstuk laten nadenken en zich daarover een eigen mening laten vormen; ook is het ons streven dat het lesmateriaal ertoe leidt dat uw leerlingen de berichtgeving over migratie in de pers kunnen duiden. Tot slot willen we, in navolging van de foto's van Ad van Denderen, laten zien dat migranten geen 'cijfer' zijn. Het zijn mensen die, net als de leerlingen, keuzes maken, dromen hebben en hopen op een goede toekomst.

De website

In de lesmodules neemt de website www.go-no-go.nl/educatie een centrale plaats in. De leerlingen zullen veelvuldig van deze educatieve website gebruik maken. Ze vinden hier informatie die hen helpt de vragen en opdrachten binnen de modules te beantwoorden en uit te voeren. De volgende onderdelen kunnen ze op de website vinden:

- de foto's van Ad van Denderen.
- een uitleg van de motieven voor migratie en een overzicht van de migratiegeschiedenis van de West-Europese landen.
- interactief in beeld gebrachte smokkelroutes naar Europa.
- een verklarende woordenlijst, met een uitleg van begrippen en termen die betrekking hebben op migratie.
- cijfermateriaal in grafieken en tabellen.
- actuele ontwikkelingen en veranderingen in de migratiestromen richting Europa.

De werkbladen

Bij de lesmodules die u in de docentenhandleiding vindt, horen ook verschillende werkbladen. Deze werkbladen vindt u op de website onder de button LESMATERIAAL. (Om het lesmateriaal te kunnen downloaden logt u in met de bijgevoegde gebruikersnaam en wachtwoord.) De werkbladen zijn genummerd naar de bijbehorende module en opdracht. Werkblad 2.3 is dus het werkblad dat hoort bij de 2e lesmodule, opdracht 3. De antwoorden bij de werkbladen vindt u achterin deze docentenhandleiding.

In de discussie over migratie worden veel specifieke termen en definities gebruikt, die bij de leerlingen niet altijd bekend zullen zijn. Om de leerlingen hiermee bekend te maken, gebruiken we deze woorden wel. De betekenis ervan kunnen leerlingen opzoeken in de verklarende woordenlijst op de website. U kunt de woordenlijst natuurlijk ook uitprinten en in de klas ter inzage neerleggen.

De woorden die in de verklarende woordenlijst zijn opgenomen, staan in de docentenhandleiding en de werkbladen, alsook op de website cursief weergegeven.

De foto's

De foto's van Ad van Denderen uit het fotoboek Go-No-Go vormen de basis voor de modules. Deze foto's vinden de leerlingen op de website. Daarnaast vindt u bij dit lespakket

een tiental gedrukte foto's op A4 formaat. Deze kunt u gebruiken bij de uitvoering van de modules. In de modules wordt naar de benodigde foto's verwezen met een nummer. Deze nummers vindt u op de achterkant van de foto's. Op de website vindt u onder de button 10 FOTO'S de desbetreffende foto's ook terug.

Modellenblad

Bij enkele opdrachten krijgen de leerlingen kaartjes met begrippen of ondertekeningen van foto's voorgelegd. U vindt deze in de bijlage *Modellen*, achteraan deze handleiding. U kunt er uiteraard ook voor kiezen hier een eigen versie van te maken.

Doelgroepen

Dit lespakket is specifiek ontwikkeld voor een aantal doelgroepen:

- 3^e leerjaar havo en vwo, leergebied mens en maatschappij (aardrijkskunde, geschiedenis, maatschappijleer en Nederlands) en leergebied kunst en cultuur (CKV).
- 3^e en 4^e leerjaar vmbo, theoretisch, gemengde en kaderberoepsgerichte leerweg (KGT: aardrijkskunde, geschiedenis, maatschappijleer, maatschappijleer II en Nederlands).
- 3^e en 4^e leerjaar mbo, leren, loopbaan en burgerschap.

Per module is aangegeven bij welke vakken deze aansluit en aan welke specifieke leerdoelen in de module wordt gewerkt.

De docentenhandleiding is voor alle niveaus. Daar waar aanpassingen of extra begeleiding bij een opdracht voor vmbo nodig zijn, is dat aangegeven in de handleiding. Uiteraard gaat het om suggesties en niet om een verplichting.

De werkbladen zijn aan de verschillende niveaus aangepast. U vindt steeds een werkblad voor vmbo en een werkblad voor de andere niveaus. Een uitzondering daarop vormt werkblad 2.4, dat voor alle niveaus geschikt is.

De tijdsinschatting per opdracht is voor havo/vwo/mbo waarschijnlijk aan de ruime kant. Regelmatig zijn daarom extra opdrachten in de docentenhandleiding opgenomen. Wanneer de leerlingen snel door de stof heen gaan, kunt u deze extra opdrachten laten uitvoeren.

Het materiaal kan vakoverstijgend ingezet worden. Zeker de schrijf- en discussieopdrachten lenen zich uitstekend voor een gezamenlijke uitvoering binnen Nederlands en aardrijkskunde of maatschappijleer. U kunt er uiteraard ook voor kiezen om de modules alleen binnen uw eigen lessen uit te voeren.

Tijdsbesteding

Wanneer u alle modules in uw lessen gebruikt, besteedt u samen met uw leerlingen in totaal negen lesuren (SLU) aan dit project. Eventueel huiswerk is hierin niet meegerekend. U kunt ook kiezen voor een korter programma. Alle in deze handleiding beschreven modules kunnen losstaand gebruikt worden.

Voor een goed begrip van de motieven achter migratie is de uitvoering van module 1 wel aan te raden, alvorens u met de andere modules begint. Wanneer u deze stof al geheel of gedeeltelijk hebt behandeld in de reguliere lesstof, is dit niet noodzakelijk.

Veel plezier met het materiaal!

Paradox en Alice O

<kop> Module 2 - Op reis naar Fort Europa

Tijdsbesteding

2 SLU

Nodig

Internetaansluiting en computers, of beamer en laptop met internetaansluiting
Werkblad 2.3 en werkblad 2.4
Atlas

Leerdoelen

Na afloop van de module kan de leerling:

- verwoorden wat de rol van smokkelaars bij immigratie richting Europa is.
- een beeld geven van de gevolgen van de Europese immigratiepolitiek.
- zich een beeld vormen van de keuzes die een migrant tijdens zijn reis moet maken.

Introductie

In deze module komen de leerlingen erachter dat het voor een migrant niet zo eenvoudig is om naar de Europese Unie te reizen en dat het vervolgens nog moeilijker is om 'fort Europa' echt binnen te komen. Aan de hand van een documentaire, gebaseerd op het waargebeurde verhaal van de migrant Kingsley, ontdekken de leerlingen voor welke dilemma's een migrant komt te staan en welke obstakels hij moet overwinnen om naar Europa te kunnen migreren. De termen 'fort Europa' en 'waterbedeffect' worden met behulp van de gegevens op de website duidelijk. Uiteindelijk kruipen de leerlingen zelf in de huid van de migrant en construeren ze aan de hand van een spel hun 'eigen' reis naar Europa.

Opdracht 2.1: Kingsley-documentaire

20 min.

Leerlingen bekijken de Kingsley-documentaire op de website. Zij kunnen de documentaire vinden via de website onder de button LINKS.

Vertel de leerlingen dat er vragen volgen over de documentaire en dat het dus belangrijk is bij het kijken goed op te letten.

Let op: bij het bekijken van de documentaire is het geluid onmisbaar. Zorgt u er dus voor dat de leerlingen via speakers of oordopjes het geluid kunnen horen.

Het beste is om de leerlingen de hele documentaire te laten bekijken. Zorgt u ervoor dat, wanneer dit niet mogelijk, de leerlingen in ieder geval deel 1 en deel 5 bekijken.

Opdracht 2.2: Fort Europa en waterbedeffect

15 min.

Noem de begrippen 'fort Europa' en 'waterbedeffect'. Laat de leerlingen zelf de betekenis ervan bedenken. Schrijf de associaties van de leerlingen op het bord.

Help de leerlingen indien nodig op weg. Vertel bijvoorbeeld dat forten vaak gebruikt werden om een bepaald land of gebied te verdedigen. Een fort is bedoeld om mensen buiten de muren te houden. Als je dat in verband brengt met migratie, wat zou er dan bedoeld worden met 'fort Europa'?

Bij het 'waterbedeffect' kunt u leerlingen helpen door hardop de vraag te stellen wat er gebeurt als je een waterbed op één punt naar beneden drukt. Hoe kun je het idee van zich verplaatsend water in een waterbed relateren aan migratie?

Leerlingen weten na deze discussie wat de betekenis is van 'fort Europa'. Maar wat voor beelden horen daar volgens de leerlingen bij? Laat ze in groepjes van twee of drie zoeken in de foto-index op de website. Laat ze twee foto's uitkiezen die volgens hen het beste het idee van 'fort Europa' in beeld brengen. Bespreek de keuzes vervolgens klassikaal. Waarom hebben de leerlingen juist voor die foto's gekozen? Welke afwegingen hebben ze daarbij gemaakt?

Opdracht 2.3: Werkblad Kingsley
(zie werkblad 2.3)

15 min.

Op werkblad 2.3 beantwoorden de leerlingen vragen over de Kingsley-documentaire en de begrippen 'fort Europa' en het 'waterbedeffect'. De antwoorden halen ze uit de documentaire en van de website www.go-no-go.nl/educatie.

Extra opdracht (havo/vwo/mbo)

Laat de leerlingen de route die Kingsley volgde in de documentaire vergelijken met de smokkelroutes op de website. Wat valt ze op? Wat zijn de verschillen? Laat ze per smokkelroute één verschil en één overeenkomst met het verhaal van Kingsley opschrijven.

U kunt deze opdracht ook goed als huiswerk opgeven.

Opdracht 2.4: Naar Europa
(zie werkblad 2.4)

50 min.

Geef de leerlingen een kopie van werkblad 2.4. De opdracht wordt uitgevoerd in groepjes van twee leerlingen.

De leerlingen kruipen 'in de huid van de migrant' door middel van een spelvorm. Leerlingen hebben een budget (1500 euro) en een doel (Europa). Vervolgens krijgen ze in hun virtuele reis steeds een aantal momenten waarop ze een keus moeten maken tussen twee alternatieven. Zo'n keus kan gaan over het al dan niet aanschaffen van materialen die je later op de route nodig hebt, of over het wel of niet met een smokkelaar meegaan.

De leerlingen hebben steeds de keuze uit twee alternatieven.

Vertel de leerlingen van tevoren wat ze gaan doen, hoeveel budget ze hebben en hoe het spel werkt. De informatie is voor de leerlingen ook terug te vinden aan het begin van het werkblad.

Alle leerlingen beginnen op hetzelfde punt, maar door de keuzes ontstaan er toch verschillende routes en eindbestemmingen.

Presenteert u deze opdracht als belangrijk en niet als een vrijblijvend spel. Het effect gaat verloren wanneer leerlingen de keuzes die ze onderweg moeten maken niet serieus nemen. De opdracht is voor vmbo-leerlingen een uitdagende. Als uw leerlingen moeite hebben met de opdracht, kunt u ze helpen door regelmatig bij de discussie aan te schuiven. Help ze op weg bij het maken van afwegingen: wat is op dit moment van de reis belangrijker, besparen op je budget of het kopen van goederen? Je eigen veiligheid of het afleggen van een groot deel van je reis?

Wanneer de leerlingen klaar zijn met de opdracht, brengt u samen met hen kort de door hen gekozen routes in kaart. Welke zijn het meest gebruikt, en waarom?

Ga vervolgens de discussie aan op basis van de keuzes die de leerlingen gemaakt hebben. Uit die keuzes komen een aantal dilemma's naar voren, zoals:

- Koos je eerder voor veiligheid of voor het besparen van geld?
- Koos je voor een langere reis onder goede omstandigheden, of voor een snelle tocht onder slechte omstandigheden?

- Was de eindbestemming die je van tevoren had gekozen het belangrijkste in de keuzes, of werd al snel het bereiken van Europa het belangrijkste, zonder dat het uitmaakte waar in Europa dat zou zijn?

Waarom maakten de leerlingen bepaalde keuzes? Hadden ze bij andere omstandigheden tijdens de reis een andere keuze gemaakt? Ga ook in op de vraag of de leerlingen het gevoel hadden dat 'hun migrant' veel keuzevrijheid had, of dat zijn of haar reis werd gedicteerd door omstandigheden en de keuzes van derden.

Sluit de discussie af met een vraag aan de leerlingen: nu jullie de oefening hebben uitgevoerd, wat zou je zelf doen als je die migrant zou zijn? Gaan of niet gaan? Kijk hoeveel leerlingen er wel zouden migreren en hoeveel niet en vraag de leerlingen waarom ze hun keuze gemaakt hebben. Grijp daarbij terug op de dilemma's die eerder in de discussie ter sprake zijn gekomen.

Extra opdracht (havo/vwo/mbo)

Wilt u de opdracht een extra verdieping geven en de leerlingen een beter inzicht verschaffen in de route en afgelegde afstand? Laat ze dan Google Earth gebruiken bij het uitstippelen van hun route. Laat ze ook de routes tussen de verschillende stops bestuderen. Welke obstakels of kansen kom je tegen op die route?

Een andere mogelijkheid voor een extra verdieping is om naderhand de voorwaarden waaronder de reis plaatsvond aan te passen en de leerlingen te vragen of ze dan andere keuzes gemaakt zouden hebben. Bijvoorbeeld: wat zouden de gevolgen zijn van een strenger Spaans migratiebeleid? Of van een generaal pardon in Engeland? En wanneer zouden de risico's van de reis zo groot worden dat leerlingen besluiten om het doel – Europa bereiken – op te geven?

Antwoorden bij werkblad 2.3 – havo/vwo/mbo

Vraag 1:

Hij verdiende te weinig met zijn baan. Niet genoeg om zichzelf te voeden en het ziekenhuis te betalen. Zijn familie heeft het moeilijk. In Kameroen zijn de economische omstandigheden en vooruitzichten niet goed.

Vraag 2:

Een combinatie, waarin de pushfactor armoede de overhand heeft. De pullfactor is de Europese Unie als 'beloofd land' waar je genoeg geld kan verdienen om je familie te onderhouden.

Vraag 3:

De route van Kingsley is een 'zigzag-route', zoals die van vele migranten. Vaak reist Kingsley ergens heen, of wordt hij ergens heen gebracht, alleen om erachter te komen dat dit niet de juiste route is, of dat er omgereisd moet worden.

Daarnaast moet hij erg vaak wachten voordat hij zijn reis kan voortzetten. Hij is afhankelijk van smokkelaars, die hem meenemen op het moment dat hén dit uitkomt.

Vraag 4:

Het is zeer onwaarschijnlijk dat Kingsley zonder de hulp van smokkelaars de EU had bereikt. De oversteek naar de Canarische eilanden was waarschijnlijk zonder smokkelaar onmogelijk geweest. Maar ook op andere punten tijdens de reis was Kingsley sterk afhankelijk van de verschillende smokkelaars. Migranten zijn afhankelijk van smokkelaars, bijvoorbeeld omdat deze aan valse papieren kunnen komen, de juiste routes kennen of douanepersoneel kunnen omkopen.

Vraag 5:

Door de sterke grenscontroles wordt Europa ook wel omschreven als een fort. Een fort heeft hoge muren en een goede verdediging om onwelkome gasten (in dit geval: laagopgeleide migranten) aan de poort tegen te houden.

Vraag 6:

Er is hier geen goed of fout antwoord. Het belangrijkste is een goede redenering achter de stellingname van de leerling: waarom vindt hij of zij de term 'fort Europa' wel of niet correct?

Vraag 7:

Met het 'waterbedeffect' wordt bedoeld dat de migratiestroom zich verplaatst naar een ander gebied als ergens de controle verscherpt wordt (van Spanje naar Griekenland bijvoorbeeld). De totale migratie verandert dus niet in omvang, alleen de richting van de migratiestromen verandert. Dit effect wordt vergeleken met een waterbed: als je ergens op een waterbed drukt, gaat het water op dat punt naar beneden, maar elders komt het water omhoog.

Vraag 8:

Wanneer het toelatingsbeleid van Duitsland strenger wordt, zorgt dit waarschijnlijk voor een afname van het aantal aanvragen voor verblijfsvergunningen in dat land. Dit leidt dan tot een hoger aantal aanvragen in landen die een relatief milder toelatingsbeleid hebben, bijvoorbeeld Frankrijk of Engeland. Ook kan het in Duitsland leiden tot een verhoogd aantal migranten dat besluit illegaal in het land te verblijven.

Antwoorden bij werkblad 2.3 - vmbo

Vraag 1:

Hij verdiende te weinig met zijn baan. Net genoeg om zichzelf te voeden en het ziekenhuis te betalen. Zijn familie heeft het moeilijk. In Kameroen zijn de economische omstandigheden en vooruitzichten niet goed.

Vraag 2:

Een combinatie, waarin de pushfactor armoede de overhand heeft. De pullfactor is de Europese Unie als 'beloofd land' waar je genoeg geld kunt verdienen om je familie te onderhouden.

Vraag 3:

De route van Kingsley is een 'zigzag-route', zoals die van vele migranten. Vaak reist Kingsley ergens heen, of wordt hij ergens heen gebracht, alleen om erachter te komen dat dit niet de juiste route is, of dat er omgereisd moet worden.

Daarnaast moet hij erg vaak wachten, voordat hij zijn reis kan voortzetten. Hij is afhankelijk van smokkelaars, die hem meenemen op het moment dat hén dit uitkomt.

Vraag 4:

Het is zeer onwaarschijnlijk dat Kingsley zonder de hulp van smokkelaars de EU had bereikt. De oversteek naar de Canarische eilanden was waarschijnlijk zonder smokkelaar onmogelijk geweest. Maar ook op andere momenten tijdens de reis was Kingsley sterk afhankelijk van de verschillende smokkelaars. Migranten zijn afhankelijk van smokkelaars, bijvoorbeeld omdat deze aan valse papieren kunnen komen, de juiste routes kennen of douanepersoneel kunnen omkopen.

Vraag 5:

Door de sterke grenscontroles wordt Europa ook wel omschreven als een fort. Een fort heeft hoge muren en een goede verdediging om onwelkome gasten (in dit geval: laagopgeleide migranten) aan de poort tegen te houden.

Vraag 6:

Er is hier geen goed of fout antwoord. Het belangrijkste is een goede redenering achter de stellingname van de leerling: waarom vindt hij of zij de term 'fort Europa' wel of niet correct?

Vraag 7:

Met het 'waterbedeffect' wordt bedoeld dat de migratiestroom zich verplaatst naar een ander gebied als ergens de controle verscherpt wordt (van Spanje naar Griekenland bijvoorbeeld). De totale migratie verandert dus niet in omvang, alleen de richting van de migratiestromen verandert. Dit effect wordt vergeleken met een waterbed: als je ergens op een waterbed drukt, gaat het water op dat punt naar beneden, maar elders komt het water omhoog.